

Το πρότυπο αγρόκτημα του Εθνικού Οικοτροφείου Αρρένων Σερρών

Αφιέρωμα στα νεαρά παιδιά που μόχθησαν εκεί για ένα καλύτερο μέλλον

Γράφει η Λίλα Θεοδωρίδου, αρχιτέκτων

Σ' αυτό το τεύχος θα φύγω από τη γνωστή και αγαπημένη μου θεματολογία, δηλαδή τα κτίρια. Θα αλλάξω και κλίμακα. Από τη μικρή θα μεταβώ στη μεγάλη. Από τα τετραγωνικά μέτρα θα πάω στα στρέμματα. Από τα αστικά κελύφη θα μετακινηθώ στις παρυφές της πόλης, εκεί όπου υπάρχει ακόμη πράσινο.

Αφετηρία τη αφήγησής μου αυτό που όλοι βλέπουμε οδηγώντας προς τη Δράμα λίγο πριν από το Νοσοκομείο Σερρών. Μια πυκνή συστάδα από πανύψηλα πεύκα. Αγέρωχα, λυγερόκορμα, ανέγγιχτα από την αστική εξάπλωση που τα περικυκλώνει επικίνδυνα. Είναι ό,τι απέμεινε από το «αγρόκτημα» του Εθνικού Οικοτροφείου Αρρένων Σερρών, μια δομή με ενδιαφέρουσα ιστορία, που σήμερα λίγοι θυμούνται. Ο πευκώνας μαύρης πεύκης είναι «προστατευόμενος» από το Δασαρχείο και πολύ σωστά προστατεύεται. Ας δούμε γιατί.

Η μέριμνα για τα ορφανά μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Η ιστορία του Αγροτικού Οικοτροφείου Αρρένων Σερρών συνδέεται με τη μέριμνα για τα ορφανά, όπως διαμορφώθηκε μετά το 1918 στις περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας, δηλαδή μετά την περίοδο της Βουλγαρικής Κατοχής,

κατά την οποία συνέβησαν σφαγές, βίαιοι εκτοπισμοί, καταστροφές, λεηλασίες, ενώ χιλιάδες Ελληνορθόδοξοι κάτοικοι οδηγήθηκαν σε ομηρία/αιχμαλωσία. Σύμφωνα με τα στοιχεία που συνέλεξε ένας από τους πρώτους Αμερικανούς εθελοντές που έσπευσαν στην περιοχή για να αντιμετωπίσουν την ανθρωπιστική κρίση, ο αρχαιολόγος Κάρλ Μπλέγκεν (Carl W. Blegen), στις Σέρρες υπήρχαν 388 παιδιά που ήταν ορφανά και από τους δύο γονείς και υπήρχε σοβαρός κίνδυνος για την επιβίωσή τους.

Η ανθρωπιστική δράση των Αμερικανών εθελοντών για την αντιμετώπιση της επισιτιστικής κρίσης, την περίθαλψη ντόπιων και προσφύγων και την προστασία των ορφανών, εισήγαγε νέες πρωτοπόρες αντιλήψεις για το έργο της πρόνοιας, καθώς στο πλαίσιο του προγράμματος παροχής βοήθειας μετέδωσαν στους ντόπιους κατοίκους πρακτικές γνώσεις για την καλλιέργεια αλλά και την εξυγίανση των αγρών τους και τους βοήθησαν να κατανοήσουν τη σημασία των αρχών της συνεργασίας και της αυτοβοήθειας. Σύντομα το μέγεθος των προβλημάτων οδήγησε στην ίδρυση από το Υπουργείο Περιθάλψεως του Κεντρικού Ορφανοτροφείου στη Δράμα (1919) και των παραρτημάτων του στις άλλες πόλεις της Ανατολικής Μακεδονίας: 2 στις Σέρρες, 2 στην Καβάλα, 1 στο Σιδηρόκαστρο και 1 στο Πράβι (Ελευθερούπολη).

Από το 1922 και εξής οι θεσμοί κρατικής πρόνοιας επεκτάθηκαν σε όλη τη χώρα. Τα κατά τόπους αποκεντρωμένα ορφανοτροφεία τελούσαν υπό την άμεση εποπτεία του Υπουργείου Περιθάλψεως και ανέλαβαν μέσω της εκπαίδευσης να μεταλαμπαδεύσουν στα ορφανά και άπορα παιδιά τις απαραίτητες γνώσεις που θα τους επέτρεπαν, όταν θα ενηλικιώνονταν, να επιτελέσουν τον κοινωνικό και οικονομικό ρόλο που προσδοκούσαν οι ιθύνοντες.

Η σημασία της γεωργικής εκπαίδευσης

Ήδη πριν από την έλευση των προσφύγων, οι εξέχοντες γεωπόνοι της εποχής είχαν επισημάνει την πολλαπλή αξία της γεωργικής εκπαίδευσης στα δημοτικά σχολεία και τα ευεργετικά υλικά και ηθικά αποτελέσματα που αναμενόταν να έχει η απόκτηση γνώσεων αγροτικής οικονομίας. Το 1922 η Ελλάδα παρέμενε σε μεγάλο βαθμό μια αγροτική χώρα με μεγάλο ποσοστό αναλφάβητων και ανίκανη να καλύπτει αυτόνομα τις διατροφικές της ανάγκες. Βασικός στόχος της οικονομικής πολιτικής μετά την άφιξη των προσφύγων ήταν η αύξηση της παραγωγής και η επίτευξη της αυτάρκειας σε συνθήκες διεθνούς ύφεσης. Η αναδιοργάνωση της γεωργικής εκπαίδευσης είχε στόχο την εκπαίδευση των γεωργών σε νέες μεθόδους και μορφές εντατικής καλλιέργειας, την αύξηση της παραγωγής και τη μείωση του αναλφαβητισμού ανάμεσα στους αγρότες.

Τα αγροτικά οικοτροφεία

Τα αγροτικά οικοτροφεία ιδρύθηκαν στο πλαίσιο αυτής της συγκυρίας: αφενός της πολιτικής πρόνοιας της ελληνικής πολιτείας (ορφανοτροφεία) και αφετέρου της εκπαιδευτικής στρατηγικής (γεωργική εκπαίδευση) με στόχο την ομαλή ένταξη των ορφανών και απόρων αγοριών, τη διάδοση σύγχρονων μεθόδων καλλιέργειας, την ενίσχυση της αγροτικής οικονομίας και τη συγκράτηση των μελλοντικών γεωργών στην ύπαιθρο των βορείων επαρχιών. Ταυτόχρονα, είχαν στόχο τη μείωση του αναλφαβητισμού, τη γλωσσική αφομοίωση και τη διαμόρφωση ελληνικής εθνικής συνείδησης των μαθητών. Όπως και στα υπόλοιπα ορφανοτροφεία/οικοτροφεία, έτσι και στα αγροτικά η εκπαίδευση απαιτούσε αυστηρή πειθαρχία και καλλιεργούσε το θρησκευτικό και πατριωτικό φρόνημα των οικότροφων.

Το Εθνικό Αγροτικό Οικοτροφείο Αρρένων Σερρών: μια Γεωργική Σχολή Μέσης τάξης

Αν και η ίδρυση του έγινε τον Οκτώβριο του 1925, η έναρξη λειτουργίας του άργησε γιατί μεσολάβησε η έκδοση υπο-

στηρικτικών της λειτουργίας του νομοθετημάτων. Άρχισε να λειτουργεί τελικά στις αρχές του 1927 υποδεχόμενο 30 οικότροφους στην πρώτη τάξη. Κάθε έτος εισάγονταν κατόπιν εξετάσεων στις γραμματικές τους γνώσεις νέοι μαθητές που έπρεπε να πληρούν τα κριτήρια της σωματικής διάπλασης και αρτιμέλειας, προσόντα απαραίτητα για να μπορούν να ανταποκριθούν στις δύσκολες πρακτικές εργασίες που απαιτούνταν.

Γίνονταν δεκτά ορφανά από τα ορφανοτροφεία, καθώς και άποροι μαθητές που είχαν συμπληρώσει την εξατάξιο δημοτική εκπαίδευση. Η φοίτηση ήταν πενταετής, οι δε τρόφιμοι ήταν εσωτερικοί και διδάσκονταν πέρα από τα εγκυκλοπαιδικά και φυσιογνωστικά μαθήματα και θρησκευτικά, ελληνικά, ιστορία, γεωγραφία, φυσική, βοτανική, ζωολογία, γενική και ειδική γεωργία, δένδροκομία, σηροτροφία, μελισσοκομία, πτηνοτροφία, ζωοτεχνία και τυροκομία.

» Η ιστορία του Αγροτικού Οικοτροφείου Αρρένων Σερρών συνδέεται με τη μέριμνα για τα ορφανά, μετά την περίοδο της Βουλγαρικής Κατοχής: υπήρχαν 388 παιδιά ορφανά και από τους δύο γονείς και υπήρχε σοβαρός κίνδυνος για την επιβίωσή τους

Από τα γεωπονικά μαθήματα η ζωολογία και η φυτολογία ήταν καθαρά θεωρητικά, ενώ όλα τα άλλα (κτηνοτροφία, πτηνοτροφία, μελισσοκομία, σηροτροφία) είχαν και πρακτική εξάσκηση. Οι οικότροφοι προβλεπόταν να ασκούνται καθημερινά επί τετράωρο πρακτικά στα θεωρητικώς διδασκόμενα γεωργικά μαθήματα. Οι ασκήσεις θα συνεχίζονταν και κατά τους θερινούς μήνες, έτσι ώστε όταν θα αποφοιτούσαν να είναι θεωρητικά καταρτισμένοι και πρα-

κτικά πλήρως εξασκημένοι. Οι μαθητές λάμβαναν πτυχίο ισότιμο μιας Γεωργικής Σχολής Μέσης τάξης και θα μπορούσαν, όταν θα αποφοιτούσαν, να αναλάβουν με επιτυχία το έργο της διεύθυνσης Γεωργικών Συνεταιρισμών και να διορίζονται αγρονόμοι της αγροφυλακής ή δάσκαλοι σε γεωργικά δημοτικά σχολεία. Το 1929 φοιτούσαν στο Οικοτροφείο 100 αγόρια, ο ετήσιος προϋπολογισμός του ήταν 2.100.000 δρχ και τα μηνιαία έξοδα για το κάθε παιδί ήταν 750 δρχ. Οι οικότροφοι μπορούσαν να έχουν έναν μικρό λαχανόκηπο για να πουλάνε την παραγωγή τους και να έχουν κάποιο εισόδημα. Τα χρήματα που κέρδιζαν τα αποταμίευε η διεύθυνση του Οικοτροφείου για να έχει το κάθε παιδί, όταν θα γινόταν 18 ετών και θα εγκατέλειπε το Οικοτροφείο, ένα ποσό 3 χιλιάδων έως 5 χιλιάδων δρχ για να μπορεί να ξεκινήσει τη ζωή του.

Το συγκρότημα κτιρίων ανατολικά του συνοικισμού Αγίων Αναργύρων

Το Αγροτικό Οικοτροφείο αναπτύχθηκε χωρικά σε δύο διακριτές θέσεις. Αφενός σ' ένα τεμάχιο γης επιφάνειας 16 στρεμμάτων ανατολικά του προσφυγικού συνοικισμού Αγίων Αναργύρων, στην οδό Δημητρίου Μαρούλη 43, φιλοξενώντας εκεί τις κεντρικές λειτουργίες, και αφετέρου σ' ένα τεράστιο αγρόκτημα νοτιότερα. Εντός της έκτασης των 16 στρεμμάτων, βρισκόταν ένα ανταλλάξιμο οθωμανικό νοσοκομείο λοιμωδών νόσων, που στέγασε ένα διάστημα την ελληνική διοίκηση μετά το 1913. Προφανώς ο διαθέσιμος χώρος δεν επαρκούσε. Η μελέτη της προσθήκης ορόφου στο κεντρικό κτίριο (και άλλες κατασκευές) είχε

» Οι μαθητές λάμβαναν πτυχίο ισότιμο μιας Γεωργικής Σχολής Μέσης τάξης και θα μπορούσαν να αναλάβουν το έργο της διεύθυνσης Γεωργικών Συνεταιρισμών και να διορίζονται αγρονόμοι της αγροφυλακής ή δάσκαλοι σε γεωργικά δημοτικά σχολεία

ολοκληρωθεί τον Αύγουστο του 1931. Στην έκταση των 16 στρεμμάτων προστέθηκαν κατά καιρούς μικρότερα κτίρια, όπως το διώροφο κτίριο που στέγαζε στο ισόγειο μαγειρεία, τραπεζαρία και στον όροφο κατοικία του εκάστοτε διευθυντή, ισόγειο κτίριο για θεωρητικά μαθήματα σε σχήμα Π, πλυντήριο κλπ.

Το αγρόκτημα: η ναυαρχίδα του Αγροτικού Οικοτροφείου Αρρένων Σερρών

Η πρακτική άσκηση γινόταν στο «αγρόκτημα», ένα ενεργό εργαστήριο όπου οι οικότροφοι μούνταν στις τεχνικές της φυτικής και ζωικής παραγωγής. Αποτελούνταν από λαχανόκηπο (13 στρεμμάτων), οπωρώνα (19 στρεμμάτων), αμπελώνα (12 στρεμμάτων), σιτοκαλλιέργεια (110 στρεμμάτων), 30 υγρά στρέμματα (βαμβάκι, κικιρίκια). Επιπρόσθετα, υπήρχε αριθμός πειραματικών αγρών, όπου οι οικότροφοι διδάσκονταν τη χρήση ορισμένων εκλεκτών τύπων σπόρων καθώς και την αμειψισπορά. Υπήρχε επίσης τμήμα βουστασίου, γαλακτοκομείου, πτηνοτροφείου, χοιροστάσιο κλπ., όπου οι οικότροφοι υπό την επίβλεψη

των εκπαιδευτικών φρόντιζαν για τα ζώα της σχολής και εκπαιδεύονταν σε μεθόδους διασταυρώσεων και εμβολιασμών. Στις 11 Μαΐου 1930 ο τότε πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος κατά τη διάρκεια μιας πολυήμερης περιοδείας του στη Θράκη και την Ανατολική Μακεδονία, έφτασε στις Σέρρες και θεμελίωσε, μεταξύ άλλων, και μεγάλο οίκημα εντός του αγροκτήματος στο οποίο θα έμεναν οι οικοτρόφοι κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης τους θερινούς μήνες.

Η αρθρογραφία στις εφημερίδες της εποχής επανέρχεται συχνά στο αγρόκτημα Σερρών. Από δημοσίευμα του 1934 μαθαίνουμε ότι υπήρχαν εκεί νέες εγκαταστάσεις κονοκλοτροφίας, χοιροτροφίας και μελισσοκομίας, ενώ υπό ανέγερση βρίσκονταν τα νέα διώροφα βουστάσια. Στον κάτω όροφο θα φιλοξενούνταν περίπου 46 αγελάδες παραγωγής, καθώς και ζώα μεταφοράς και άροσης, ενώ στον πάνω όροφο θα υπήρχαν αποθήκες τροφίμων και ζωάρκειας. Μεταπολεμικά (1951) το Αγροτικό Οικοτροφείο αναφέρεται και ότι λειτουργούσε με χρηματοδότηση από το σχέδιο Μάρσαλ και ότι αποτελούσε «παράδειγμα προς μίμηση»!

Το αγρόκτημα του Αγροτικού Οικοτροφείου δεν πρέπει να συγχέεται με το αγρόκτημα του Γεωργικού Σταθμού λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα. Ο Γεωργικός Σταθμός (αρχικά Γεωργική Σχολή), ιδρύθηκε σύμφωνα με τα πρότυπα των γερμανικών αγροτικών σχολείων επί νεοτουρκών με στόχο την πρακτική και ως έναν βαθμό τη θεωρητική εκπαίδευση των νέων αγροτών. Μετά την πολιτειακή αλλαγή του 1913 εντάχθηκε στις δομές του νεοελληνικού κράτους. Δεν είχε οικοτρόφους, δεν παρείχε συστηματική εκπαίδευση, αλλά μόνο στοιχειώδεις γνώσεις στους αγρότες, εφοδιασμό τους με εργαλεία, υλικά κλπ.

Ας ξαναγυρίσουμε όμως στα λυγερόκορμα πεύκα!

Σήμερα περπατώντας ανάμεσα στα λίγα λυγερόκορμα πεύκα μεταβαίνεις νοερά στο παρελθόν: αφουγκράζεσαι τον παλμό του αγροκτήματος, ακούς το μουγκρητό των αγελάδων, τους ήχους των γεωργικών εργαλείων, το θρόισμα των φυτών, τα κακαρίσματα των πτηνών. Φαντάζεσαι το πάνε έλα των νεαρών αγοριών, την προσήλωσή τους στις αγροτικές δουλειές, ενίοτε τα πειράγματα και τα γέλια τους. Ένα μελίσσι νιότης και προσδοκιών. Ένα σύνθετο πείραμα επιβίωσης ορφανών και απόρων εφήβων.

Όμως το «πρότυπο» αγρόκτημα του Εθνικού Αγροτικού

Οικοτροφείου Αρρένων Σερρών των 262,5 στρεμμάτων δεν είναι πια εδώ! Τα τελευταία χρόνια το τεράστιο «αγρόκτημα» υπέστη διαδοχικές εδαφικές συρρικνώσεις: 131 στρέμματα παραχωρήθηκαν στο Υπουργείο Υγείας (για την ανέγερση του Νοσοκομείου Σερρών), 20,5 περίπου στρέμματα στο Υπουργείο Παιδείας (ανέγερση Ειδικού Δημοτικού Σχολείου Σερρών). Έχουν απομείνει περίπου 107 στρέμματα που ανήκουν στο Κέντρο Αποκατάστασης ΑμεΑ (διάδοχο του Αγροτικού Οικοτροφείου από το 1983) και το οποίο τα νοικιάζει σε ιδιώτες. Τα υπόλοιπα έχουν απαλλοτριωθεί για την διάνοιξη της περιαστικής οδού και της εθνικής οδού Σερρών-Δράμας.

Δυστυχώς ακόμη και η μνήμη του έχει ξεθωριάσει. Μετά την κατάργησή του στα τέλη της δεκαετίας του '70 και τη δημιουργία ενός νέου διαδόχου σχήματος, με άλλον όμως προορισμό, όλο και λιγότεροι θυμούνται το Εθνικό Αγροτικό Οικοτροφείο Αρρένων Σερρών, την πάνω από 40 χρόνια λειτουργία του, τα χιλιάδες άπορα, ορφανά και προσφυγόπουλα που περιέθαλψε και εκπαίδευσε. Στις προσπάθειες των συντελεστών αυτής της δομής αφιερώνεται το παρόν άρθρο και ιδιαίτερα στα νεαρά παιδιά που μόχθησαν εκεί για ένα καλύτερο μέλλον.

Βασική βιβλιογραφική πηγή:

Έλσα Κοντογιώργη, Λίλα Θεοδωρίδου, «Το Εθνικό Αγροτικό Οικοτροφείο Αρρένων Σερρών. Η ίδρυση, το χωρικό αποτύπωμα και τα πρώτα χρόνια λειτουργίας» (υπό δημοσίευση στα **Σερραϊκά Σύμμεικτα**).

(Το περιοδικό *Ser-Free* και η συντάκτρια του άρθρου θα επιθυμούσαν να συγκεντρωθούν κι άλλες πληροφορίες για το Οικοτροφείο. Αν έχετε επιπλέον πληροφορίες, εάν τυχόν κάποιος συγγενής σας φοίτησε εκεί, επικοινωνήστε με το περιοδικό στο [mail serfreemag@gmail.com](mailto:serfreemag@gmail.com)).